

“Бекитемин”

Филология илимдеринин доктору
(кандидаты) окумуштуулук даражасын
коргоо боюнча түзүлгөн

Д 10.19.594 диссертациялык кеңештин
төрагасы, ф.и.д., профессор С.Ж.Мусаев

“21”- апрель, 2021-жыл

И.Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университети жана К.Карасаев атындагы Бишкек мамлекеттик университетине караштуу филология илимдеринин доктору (кандидаты) окумуштуулук даражасын коргоо боюнча түзүлгөн Д 10.19.594 диссертациялык кеңештин 2021-жылдын 16-апрелиндеги отурумунун

№23 токтому

Катышкандар: Диссертациялык кеңештин төрагасы, ф.и.д., профессор С.Ж. Мусаев (10.02.01; 10.02.06); төраганын орун басары, ф.и.д., доцент А.Н. Сыдыков (10.02.20), диссертациялык кеңештин мүчөлөрү: ф.и.д., профессор К.З. Зулпукаров (10.02.20; 10.02.19), ф.и.д., профессор Т. Садыков (10.02.06), ф.и.д., профессор З. К. Караева (10.02.01; 10.02.20), ф.и.д., профессор Ч. К. Найманова (10.02.19), ф.и.д., профессор Б.Е. Дарбанов (10.02.19), ф.и.д., профессор М.А. Атакулова (10.02.06), ф.и.д., доцент А.Э.Абдыкеримова (10.02.01), ф.и.д., доцент Ч.С. Тулеева (10.02.20), ф.и.д., доцент Б.Сагынбаева (10.02.06), ф.и.д., доцент Д.О. Кенжебаев (10.02.01; 10.02.19), ф.и.д., доцент Б.Ж. Усмамбетов (10.02.06), ф.и.д., доцент С.С.Жумалиев (10.02.01).

Окумуштуу катчы: ф.и.к., доцент С.Каратаева (10.02.06).

Күн тартибиндеги маселе:

2. Алишова Махабат Култаевнанын “Англис жана кыргыз тилдеринде дүйнөнүн тилдик сүрөтүн салыштырып изилдөө (көркөм, стилистикалык тилдик каражаттардын негизинде)” аттуу 10.02.20 – тектештирме - тарыхый, типологиялык жана салыштырма тил илими адистиги боюнча филология илимдеринин доктору окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациясын алдын ала коргоодон өткөрүү.

Угулду:

Диссертациялык кеңештин төрагасы, ф.и.д., профессор С. Ж. Мусаев:
Изденүүчү Алишова Махабат Култаевнанын “Англис жана кыргыз тилдеринде

дүйнөнүн тилдик сүрөтүн салыштырып изилдөө (көркөм, стилистикалык тилдик каражаттардын негизинде)” деген темадагы докторлук диссертациясы диссертациялык кеңешке коргоого келип түшкөн. Кеңештин урматтуу мүчөлөрү баарыңыздар диссертацияны окуп чыктыңыздар. Изденүүчү жана анын илимий иши тууралуу жалпы маалымат берүү үчүн сөз окумуштуу катчы Сонайым Кубатбековнага берилет.

Диссертациялык кеңештин окумуштуу катчысы, ф.и.к., доцент С. К. Каратаева: Алишова Махабат Култаевнанын “Англис жана кыргыз тилдеринде дүйнөнүн тилдик сүрөтүн салыштырып изилдөө (көркөм, стилистикалык тилдик каражаттардын негизинде)” аттуу 10.02.20 – тектештирме-тарыхый, типологиялык жана салыштырма тил илими адистиги боюнча филология илимдеринин доктору окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациясы жана ага тиешелүү аттестациялык документтер Д 10.19.594 диссертациялык кеңешине 2020-жылдын 11-мартында кабыл алынган. Илимий кеңешчиси – ф.и.д., профессор З.Караева.

Диссертациялык иш К.Карасаев ат. Бишкек мамлекеттик университетинин англис тили кафедрасынын кошмо жыйынында талкуудан өткөн. Ал талкуунун жыйынтыгында диссертациянын темасынын актуалдуулугу белгиленип, өз алдынча аткарылган илимий изилдөө экендиги айтылат. Жыйынтыгында диссертацияга оң мүнөздөмө берилип, талкууда айтылган сын-пикирлерди эске алуу менен коргоого сунушталган.

Диссертациялык ишке Д 10.19.594 диссертациялык кеңештин кезектеги отурумунун 2021-жылдын 30-январындагы №21 токтому менен төмөнкү курамда эксперттик комиссия бекитилген: ф.и.д., доцент Ч.С.Тулеева (10.02.20); 2) ф.и.д., профессор Ч.К.Найманова (10.02.19); 3) ф.и.д, профессор К.З.Зулпукаров (10.02.20).

Диссертациялык ишке бекитилген эксперттик комиссия илимий ишти 10.02.20 – тектештирме-тарыхый, типологиялык жана салыштырма тил илими адистиги боюнча коргоого кабыл алууга жана ачык коргоого сунуштаган.

Алишова Махабат Култаевнанын аттестациялык документтери Кыргыз Республикасынын Жогорку аттестациялык комиссиясынын койгон талаптарына жооп берет.

Диссертациялык кеңештин төрагасы, ф.и.д., профессор С. Ж. Мусаев: Окумуштуу катчынын маалыматына суроолор барбы? Жок болсо, анда сөздү изденүүчүгө берели.

Изденүүчү М. К. Алишова: Отурумдун урматтуу төрагасы, диссертациялык кеңештин мүчөлөрү! 10.02.20 – тектештирме-тарыхый, типологиялык жана салыштырма тил илими адистиги боюнча филология илимдеринин доктору окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган

“Англис жана кыргыз тилдеринде дүйнөнүн тилдик сүрөтүн салыштырып изилдөө (көркөм, стилистикалык тилдик каражаттардын негизинде)” деген темадагы ишти сиздерге сунуштайм. Илимий кеңешчим – филология илимдеринин доктору, профессор Зина Караева.

Уруксат берсеңиздер, иштин кыскача мазмуну менен тааныштырууга өтсөм.

Адамзат коомунун жашоосун маданият, менталитет, тарых жана тил өңдүү анын базистик баалуулуктарысыз элестетүүгө мүмкүн эмес. Анткени адам баласынын тышкы дүйнө менен карым-катышынын натыйжасында анын аң-сезиминде курчап турган чындыктын ар кандай жактары жана дүйнөнүн көп кырдуу моделдери сөз болуп жаткан баалуулуктардын призмасы аркылуу кабылданып, натыйжада тилдик аң-сезимде дүйнөнүн сүрөтү пайда болот.

Тилдин адам баласынын аң-сезимине таасир этип, натыйжада дүйнөнүн тилдик сүрөтү калыптанаары изилдөөчүлөр тарабынан бир ооздон белгиленип, ал: а) дүйнөнүн тилдик сүрөтү; б) дүйнөнүн концептуалдык сүрөтү с) дүйнөнүн көркөм сүрөтү; д) дүйнөнүн көркөм тилдик сүрөттөрү өңдүү түрлөргө бөлүштүрүлүп жүрөт.

Азыркы тил илиминде дүйнөнүн тилдик сүрөтү эки өңүттөн каралып жүрөт. Биринчи өңүттө дүйнөнүн тилдик сүрөтү аң-сезим менен чындыктын карым-катышынын контекстинде караса, экинчи көз карашка ылайык, тил менен маданияттын ажырагыс биримдигине байланыштуу изилдөөгө алынат.

Ой жүгүртүүнүн жана тилдик структуранын алгачкы схемасын камтыган фольклордук чыгармалардагы дүйнөнүн тилдик сүрөтү өзүнчө илимий изилдөөнү талап кылат. Андыктан англис жана кыргыз тилдериндеги дүйнөнүн тилдик сүрөтүн элдик оозеки чыгармачылыктын уникалдуу үлгүсү болгон “Манас” эпосунун түп нускасы жана анын англис тилиндеги котормосун салыштыруу аркылуу изилдөө зарылдыгы диссертациялык ишибиздин темасынын актуалдуулугун айгинелейт.

Изилдөөнүн башкы максаты катары “Манас” эпосунун түп нускасы менен анын англис тилиндеги котормосунун негизинде кыргыз жана англис тилдериндеги дүйнөнүн тилдик сүрөтүнө концептуалдык талдоо жүргүзүү эсептелет.

Изилдөө ишинде коюлган негизги максатты ишке ашыруу үчүн төмөндөгүдөй милдеттер коюлду:

1) англис жана кыргыз тилдериндеги дүйнөнүн тилдик сүрөтүн түзүп турган концепттердин (*тилдик каражаттардын*) системаларынын ордун аныктоо;

2) тектеш эмес тилдердеги дүйнөнүн тилдик сүрөтүндөгү негизги концептерди белгилөө; лингвопоэтикалык анализдин компоненттери катары тилдик каражаттардын моделдерин жана функцияларын аныктоо;

3) дүйнөнүн тилдик сүрөтүн лингвопоэтикалык методдун негизде изилдөө; дүйнөнүн тилдик сүрөтүн изилдөөдө англис жана кыргыз тилдеринин негизинде андагы окшоштуктарды жана айырмачылыктарды белгилөө, ар бир маданияттын өзгөчөлүктөрүн көрсөтүү; дүйнөнүн тилдик сүрөтүн изилдөөдө концептуалдык ыкманын негизинде тилдин структуралык өзгөчөлүктөрүн, базалык концепттерин (фонетико-фон-к, морфологиялык, морфо-лексикалык, тексттик, лингвопоэтикалык деңгээлде болорун аныктоо;

4) дүйнөнүн тилдик сүрөтүн изилдөөдө лингвистикалык, лингвостилистикалык, филологиялык жана семиотикалык талдоолорду концептологиялык деңгээлде иликтөө;

5) дүйнөнүн тилдик сүрөтүнүн өзгөчөлүгүн изилдөөдө кыргыз эпосунун каражаттарынын жана анын котормосунун базалык концептерине филологиялык анализ жасоо;

6) дүйнөнүн тилдик сүрөтүн изилдөөдө семиотиканын ролун аныктоо жана анын котормого тийгизген таасирин көрсөтүү;

7) дүйнөнүн улуттук тилдик сүрөтүн берүүдө жана аны которууда экстралингвистикалык каражаттардын тийгизген таасирин конкреттүү мисалдар аркылуу көрсөтүү.

Коргоого коюлуучу жоболор:

1. Дүйнөнүн тилдик сүрөтү дүйнөнүн улуттук тилдик сүрөтү, дүйнө тааным категориялары менен тыгыз байланышта болгондуктан, аң-сезим, ойлом категориялары менен да тыгыз байланышта каралышы керек.

2. Тектеш эмес тилдер катары эсептелген кыргыз жана англис тилдеринде дүйнөнүн тилдик сүрөтү ар кыл болгондугуна карабастан, жалпы адамзаттык дүйнө сүрөтү менен байланышкан изоморфдук, алломорфдук жана универсалдуу көрүнүштөр көп.

3. Фольклордук чыгармага лингвопоэтикалык, концептуалдык талдоо жүргүзүү аркылуу тектеш эмес тилдердеги дүйнө таанымды, атап айтканда, кыргыз жана англис тилдериндеги дүйнөнүн тилдик сүрөтүн изилдөө зарылдыгы илимий изилдөөнүн өзөгүн түзөт.

4. «Манас» эпосуна жана анын котормосуна лингвопоэтикалык, концептуалдык талдоо жүргүзүү аркылуу кыргыз жана англис тилдериндеги дүйнөнүн тилдик сүрөтүнүн концептуалдык табияты ачылат.

5. Кыргыз жана англис тилдериндеги дүйнөнүн тилдик сүрөтү улуттун тарыхы, руханий маданияты жана турмуш-тиричилиги менен байланыштуу болгондуктан, анын маанисин экстралингвистикалык каражаттар аркылуу жалпылыктарды, айырмачылыктарды аныктоого болот. Эпостун концепттик негизги базасын *намыс, аял, жылкы, боз үй* концепттери түзүп турат.

6. Эпосто кыргыз элинин улуттук маданиятынын чагылдырышын кыргыз тилиндеги дүйнөнүн тилдик сүрөтүнүн бир өңүтү катары кароо шарт. Андыктан эпосту изилдөөдө концептуалдык анализдин методдорун колдонуу аркылуу кыргыз элинин дүйнө таанымындагы өзгөчөлүктөр туурасында маалымат алууга болот.

7. Манас» эпосунун түп нускасы менен анын котормосунунун контекстинде дүйнөнүн тилдик сүрөтүн изилдөө тилдик, семиотикалык каражаттарды аныктоо жолу аркылуу да ишке ашырылышы керек.

8. Эпостордогу улуттук маданияттардын чагылдырышын кыргыз жана англис тилдериндеги тилдик каражаттар дүйнөнүн тилдик сүрөтүнүн бир өңүтү катары кароо шарт.

9. Эпикалык жанрды изилдөөдө концептуалдык анализди, лингво-поэтикалык методдорду колдонуу аркылуу кыргыз жана англис элдеринин маданияты жана алардын дүйнө таанымындагы өзгөчөлүктөр туурасында маалымат алууга болот.

Иштин түзүлүшү жана көлөмү. Диссертациялык иш киришүүдөн, беш баптан, корутундудан, колдонулган адабияттардын тизмесинен жана тиркемеден турат. Иштин жалпы көлөмү 357 бетти түзөт.

Иштин “**I БАБЫ ИЗИЛДӨӨНҮН ИЛИМИЙ-ТЕОРИЯЛЫК ӨБӨЛГӨЛӨРҮ**” деп аталып, аталган бапта Когнитивдик лингвистиканын изилдөө маселелери, дүйнөнүн тилдик сүрөтү түшүнүгүнүн жаралуу жана калыптануу эволюциясы, дүйнөнүн тилдик сүрөтүнүн англис, кыргыз тил илимдеринде, ошондой эле анын салыштырма планда изидениши өңдүү маселелер каралган. Ал эми биринчи баптын акыркы параграфында дүйнөнүн тилдик сүрөтүнүн изилденишинде лингвопоэтикалык анализдин колдонулушу “Манас” эпосунун түп нускасы менен анын англис илиндеги котормосунан алынган конкреттүү үзүндүлөр аркылуу иллюстрацияланып, төмөндөгүдөй жыйынтыктар чыгарылды:

Дүйнөнүн тилдик сүрөтү ар бир этникалык тилдин курчап турган дүйнөдөгү чындыкты концептуалдаштыруу менен байланышат. Түрдүү маданиятты алып жүргөн этностор дүйнөнү бирдей деңгээлде көрүп, билбестен (өзүнүн тилдик призмасы аркылуу) тилдик өзгөчөлүгүнө жараша кабылдайт. Айрым убактарда инсандын ички жан дүйнөсүн чагылдырууда ондогон

муундардын миңдеген жылдар бою колдонуп келген тажрыйбаларына таянуу менен ДТС ушул күнгө чейин келип жеткен ишенимдүү өткөргүч катары кызмат кылууга жөндөмдүү экендигин көрсөтөт.

ДТСти система катары кароо менен, айлана-чөйрөдөгү реалийлерди көрсөтүүчү касиетке ээ экендиги изилдөө ишинде турмуштук реалийлердин англис тилиндеги туюнтулуш өзгөчөлүгүн кыргыз тили менен салыштырганда байкалды. а) ДТСти көрсөтүүдө англис тилинин семантикалык жактан конкреттүү маанилерди көрсөткөндүгүн айтсак, ал эми кыргыз тилинде болсо окумуштуулардын изилдөөлөрүнүн негизинде абстрактуу тилдик каражаттардын көп колдонуларына күбө болдук.

Англис жана кыргыз тилдериндеги ДТСти аталган тилдердин каражаттарынын негизинде алгач ирет изилденип жатышы изилдөө ишибиздин илимий жаңылыгын айгинелейт.

Лингвопоэтикалык аспектидеги иликтөө поэтикалык тилдин жана эпикалык тексттин спецификасына ылайык тандалып алынган жеке жана жалпы методдордун, принциптердин негизинде иликтенип, алардын жардамы аркылуу илимий иштин объектиси менен предметинин структуралык жана функционалдык өзгөчөлүктөрү көрсөтүлдү.

Иштин **“ДҮЙНӨНҮН ТИЛДИК СҮРӨТҮ ЖАНА АГА ЛИНГВИСТИКАЛЫК ТАЛДОО”** деп аталган II бабында ДТСтин экспликацияданышында англис, кыргыз тилдериндеги фонетика-фонологиялык, лексикалык, морфологиялык жана синтаксистик каражаттардын кызматы эпостон алынган тилдик факты-материалдардын мисалында көрсөтүлүп, төмөндөгүдөй тыянак-корутундулар алынды:

ДТСти изилдөөдө эң натыйжалуу ыкмалардын бири катары компоненттик жана контекстуалдык ыкма эсептелинет. Компоненттик анализде тилдин семантикалуу структурасын изилдөө менен, андагы өзгөчөлүктөрдү таба алабыз. Ал эми контекстуалдык анализ аркылуу лексикалык маанинин түрдүү кырдаалда болгон өзгөчөлүктөрүн изилдөөгө алынат. Структуралык – типологиялык анализде ДТСин ички уюшулушун эске алуу менен, андагы экстралингвистикалык жана генетикалык факторлорду изилдейбиз. Салыштыруу методу ДТСти изилдөөдө салыштырма-типологиялык ыкма, мында эки тилде гана эмес, эки маданияттагы окшош жана окшош эмес фактыларды белгилөө менен, алардын коомдогу ролун, ордун аныктоо аракети көрүлөт. Салыштырма-типологиялык ыкма жөнөкөй салыштырма ыкмадан кененирээк максатта болот. Анда концептердин жардамы аркылуу экстралингвистикалык факторлорду аныктайбыз жана улуттук маданий

өзгөчөлүктөргө көңүл бурабыз. Эки маданиятты типологиялык салыштырууда ар бир өлкөнүн өзгөчөлүктөрүнө маани берилет.

Дүйнөнүн тилдик сүрөтүн изилдөөнүн бирден бир максаты алардын структуралык жана семантикалык абалдарын иликтөө болуп саналат. Тилдик сүрөтүнүн лингвистикалык өзгөчөлүктөрүнө көңүл бөлүнүп, аны системалуу түрдө иликтөөгө алганда гана андагы өзгөчөлүктөрдү которуунун ыкмаларын аныктоого жол салынат.

Ишибиздин III бабы **“ДҮЙНӨНҮН ТИЛДИК СҮРӨТҮ ЖАНА АГА ЛИНГВОСТИЛИСТИКАЛЫК ТАЛДОО”** деп аталып, анда ДТСтин туюндурулушунда англис жана кыргыз тилиндеги фоностилистикалык, морфо-стилистикалык каражаттардын, ошондой эле аталган эки тилдин лексикаларынын стилистикалык ресурстарынын кызматы конкреттүү мисалдар аркылуу ачылып берилди. Мындан тышкары аталган бапта ДТСтин туюндурулушунда англис жана кыргыз тилдеринин синтаксистик стилистикалык каражаттары ролу жана эпикалык формулалар туурасында да сөз козголуп, төмөндөгүдөй бир катар тыянак-натыйжалар чыгарылды:

Эпостун тилинин стилдик өзгөчөлүктөрүн мүнөздөгөн архаизмдердин, тарыхый сөздөрдүн, синонимдердин колдонулушун тексттик, лингвистикалык, экстралингвистикалык деңгээлдерде кароо зарылдыгы аталган маселелердин интердисциплинардык табиятынан кабар берет.

Эпикалык тексттердин татаалдыгы алардагы стилистикалык каражаттардын кеңири арсеналынын болушу аркылуу да түшүндүрүлөт. Ошол эле учурда дүйнөнү кабылдоонун эпикалык чыгармалардагы улуттук, менталдык бөтөнчөлүктөрүн чагылдырган тилдик каражаттарды англис тилине которуудагы теориялык жана практикалык мүнөздөгү тоскоолдуктарга байланыштуу бир катар маселелер талдоого алынды.

Стилистикалык каражаттардын которулушу эпосто өзгөчө орунду ээлейт, анда антонимдик которуу, сүрөттөп берүү, парафразалоо ыкмалары көп колдонулаары белгиленди. Котормонун прагматикалык релевантуулугу да которуу процессинде пайда болгон стандартсыз маселелерди чечүүнүн натыйжалуу ыкмаларынын бири экендиги конкреттүү тилдик факты-материалдардын которулуш мисалында тастыкталды.

Иштин IV бабы **“ДҮЙНӨНҮН ТИЛДИК СҮРӨТҮНҮН ЛИНГВОМАДАНИЯТТЫК ӨЗӨГҮ”** деп аталат. Аталган бапта изилдөө ишибиздин негизги объектиси катары саналган Woman \ Аял, Horse \ Жылкы, Home \ Үй, Honor \ намыс концептилеринин “Манас” эпосунда чагылдырылышы жана анын эпостун котормосунда толук кандуу, так, туура, шайкештикте

сакталып берилиши, түп нускадан четтеп которуунун объективдүү жана субъективдүү себептери туурасында кеп козголгон. Ошону менен эле бирге бул бапта дүйнөнүн концептуалдык, тилдик сүрөттөрүнө байланыштуу маселелер конкреттүү мисалдардын фонунда каралып, төмөндөгүдөй жыйынтыктар чыгарылган:

ДТС, эң ириде, дүйнө жөнүндөгү билимдердин структурасынын жыйындысы катары каралат. Ал эми тил –реалдуу турмуштагы объектилерди атап, түшүндүргөн акустикалык образ-белгилердин системасы, образдуу айтканда, объективдүүлүктү субъективдүү чыгылдырган “күзгү”. ДТСти жалаң эле белгилүү бир улуттун фольклор, мифология, маданият, тарых, салт-санаалар жана психологиясынын контекстинде гана жашаган кубулуш катары мүнөздөбөстөн, ошол элдин тилинин контекстинде, анын алкагында жашоочу феномен катары да мүнөздөөгө болот.

ДКС ДТСке караганда кенен түшүнүк болуп эсептелинет. Анткени ДТСтен айырмаланып ДКС тилдик каражаттарды гана негизделбестен, реалдуу чындыктыктын чагылдырылышында элдин маданиятына жана тилдик маданиятына негизделет. 1) ДТС тилдик каражаттардын семантикалык маанисин изилдесе, ДКС көзүбүзгө көрүнбөгөн, билинбеген, бирок аң-сезимибизде жашаган маалыматтарды табуунун жолдорун изилдейт. 2) Эгерде ДТС категориялар аркылуу изилденсе, ДКС концептер аркылуу иликтенет. 3) Эгерде ДТС тилдин колдонуу нормаларын изилдесе, ДКС маданияттын нормаларын изилдейт. 4) ДТС сөздү белги катары караса, ДКС башка маданиятты концептер аркылуу таанууну көздөйт. 5) ДТС категоризация аркылуу сөздөрдүн маанисин тилдик системада берет. Концепт категориядан кенен мааниге ээ болуу менен, тил аркылуу берилип, анын призмасы аркылуу өтөт. Ошону менен эле бирге концепт түнүшүүгө жол ачып, реалдуу чындыктын тилден татаал экендигин көрсөтөт. Тил ДТСти көрсөтүүдө логикалык маанилердин системасындагы түшүнүктөрдү көрсөтсө, концепт адамга көрүнбөгөн, билинбеген логикалык мамилелердин түшүнүктөрүн көрсөтөт. Маселен, “баш” зат атооч, адамдын дене мүчөсүн атаган сөз, ал эми концепт катары бул сөз: баш ийүү- макул болуу, жеңилип берүү, учурашуу, баш тартуу- каршы болуу, моюн толгоо, баш берүү- келин алуу, баш бербөө- тартипсиздик, баш кошуу- үйлөнүү, баш которуу- тынып калуу, баш байлоо- сөйкө салуу, кудалап коюу, баштан таңуу деген өңдүү концептуалдык каражаттардын актуалдашуусун шарттайт.

Ишибиздин V бабы “ДҮЙНӨНҮН ТИЛДИК СҮРӨТҮ ЖАНА КОТОРМО” деп аталып, бул бап өзүнө “Түп нуска тексттеги дүйнөнүн тилдик сүрөтүнүн котормо текстте туюндуруунун айрым маселелери”,

“ДТСтн туюндурган тилдик каражаттарды которуудагы негизги ыкмалар жана өзгөчөлүктөр”, “ДТСтн туюндурган тилдик каражаттарды которууда семиотикалык, социологиялык, прагматикалык, маданий, тарыхый, когнитивдик, топологиялык жана эстетикалык релеванттуулуктардын ролу” деген үч параграфты камтыйт. Параграфтардын аталыштары айтып тургандай эле, бул бапта которууда дүйнөнү тилдик сүрөтүнүн шайкештик денгээлинин сакталышына, ошондой котормону коштогон тышкы факторлордун, атап айтканда, семиотикалык, социологиялык, прагматикалык, маданий, тарыхый, когнитивдик, топологиялык жана эстетикалык релеванттуулуктардын котормонун коммуникативдик сапатына, семантика-структуралык бүтүндүгүнө, формалык –эстетикалык табиятына түздөн-түз тийгизген таасири иликтенип, төмөндөгүдөй тиешелүү тыянак-корутундулар чыгарылган:

Котормочунун текстти толук кандуу кабыл алуу жөндөмдүүлүгү, аны толук түшүнүүсү, жалпы маалыматтуулугу, ой жүгүртүү масштабы, фондук билими, ошондой эле экстралингвистикалык факторлорду, же релеванттуулуктун семиотикалык, социологиялык, прагматикалык, маданий, тарыхый, когнитивдик, топологиялык жана эстетикалык түрлөрүн котормо процессинде жеткиликтүү түшүнүү менен адекваттуу, чыгармачыл чечимдерди кабыл ала билүүсү өңдүү субъективдүү факторлор да котормонун сапаттык деңгээлине түздөн-түз таасир этет.

Эпостун поэтикалык тилин изилдөөдө тилдик , семиотикалык материалдык каражаттар аркылуу аны которуунун өзгөчөлүктөрүн, структуралык-системалык, семантикалык-функционалдык жана эстетикалык бүтүндүк болуп саналган көркөм текстти изилдөөгө алуу негизги шарт болуп саналат.

Ошондой эле котормонун айрым өзөктүү маселелери да поэтикалык фонетиканын, поэтикалык лексикологиянын, поэтикалык морфологиянын, поэтикалык синтаксистин жана поэтикалык семантиканын чегинде иликтенип, анын айрым адекваттуу ыкмалары аныкталды.

Демек, ар бир бап боюнча чыгарылган мындай корутунду, тыянак пикирлерди эске алуу менен, изилдөө ишибиз боюнча алынган төмөндөгүдөй жалпы натыйларды белгилемекчибиз.

1. Дүйнөнүн тилдик сүрөтү объективдүү реалдуулуктун концептуализациясы менен тыгыз байланышта болуп, дүйнөнү кабылдоонун онтологиялык жана логикалык түшүнүктөрдүн структуралык биримдигине негизделген белгилүү бир тибин калыптандырат. Ошону менен эле бирге дүйнө таанымдын универсалдуу моделдери, жашоодогу реалдуу фактылар ар бир

этностун тилдик аң-сезиминде алардын маданий, тарыхый традицияларынын, салт-санаа, ишенимдеринин, жашоо образдарынын жана социалдык нормаларынын призмасы аркылуу кабылдангандыктан, дүйнөнүн тилдик сүрөтү улуттук спецификага ээ болот. Анткени жогоруда саналып өткөн тарыхый, социалдык жана башка реалийлер ДТСте таасын чагылдырылып, ар бир тилде өзүнүн улуттук бөтөнчөлүктөрүнө ээ болушу биздин изилдөө ишибизде англис жана кыргыз тилдеринин мисалында көрсөтүлдү.

2. Дүйнөнүн тилдик сүрөтүн изилдөө үчүн негизги объект катары “Манас” эпосу жана анын англис тилиндеги котормосу тандалып алынган. “Манас” эпосунун тили терең мазмун, турмуштук негиз, мифтик мотивдер, стилистикалык маркерленген тилдик каражаттар, боёктуу лексика менен жуурулушкан көркөм тексттин информативдик, когнитивдик, эстетикалык кызматтарды аткарган уникалдуу үлгүсү катары эсептелет.
3. Дүйнөнүн тилдик сүрөтүнө байланыштуу өзөктүү маселелерди иллюстрациялоо максатында структура-системалык, семантика-функционалдык жана маданий-эстетикалык бүтүндүк катары эсептелген көркөм тексттен фонетика-фонологиялык, лексикалык, морфологиялык, ошондой эле синтаксистик каражаттар тандалып алынган.
4. Эпикалык чыгарманын башкы максаты катары тигил же бул тарыхый доордун турмуштук реалийлерин, маданиятын элестүү туюндуруп берүү эсептелет. Мындан тышкары эпикалык чыгармалар эстетикалык, дидактикалык кызматтарды аткаруу менен, адамдын рухий дүйнөсүн байытып, анын дүйнө таанымын кеңейишине өбөлгө түзөт. Бул жагынан алганда, “Манас” эпосу кыргыз элинин эпикалык маданиятынын туу чокусу катары эсептелүү менен, башка улуттардын өкүлдөрүнө кыргыз элинин рухий дүйнөсүн, дүйнө таанымын, кылымдарды карыткан тарыхын таанытуу вазипасын да аткарат.
5. Эпостогу семиотикалык каражаттарды анализдөө аркылуу анын ички маңызы, көркөм концептилердин көмүскө маанилеринин ачылышы аларды которууда максималдуу адекваттуулукка жетүүгө өбөлгө түзөт.
6. Дүйнөнүн кыргыз жана англис тилдериндеги сүрөтү эки элдин тарыхы, рухий маданияты, турмуш-тиричилиги өңдүү тышкы факторлор менен түздөн-түз байланыштуу болгондуктан, дүйнөнүн эки тилдеги сүрөттөрүндөгү окшоштуктар менен айырмачылыктар экстралингвистикалык каражаттарды салыштырып анализ жүргүзүү аркылуу аныкталды. Изилдөө ишинин концептуалдуу базасы катары кыргыз тилиндеги *намыс (честь, достоинство), жылкы (лошадь), аял (женщина), боз үй (юрта), бала (ребенок)* өңдүү концептер тандалып алынган.

7. Дүйнөнүн кыргыз жана англис тилдериндеги сүрөтү атайын изилдөөнүн объектисине биринчи ирет “Манас” эпосунун материалдарынын негизинде айланууда. Изилдөө ишинин жүрүшүндө лингвопоэтикалык, стилистикалык, адабий жана семиотикалык анализдин методдорунун колдонулушу аркылуу семиотикалык, социалдык, прагматикалык, маданий, тарыхый, когнитивдик, топологиялык жана эстетикалык релеванттуулуктардын котормо процессине тийгизген таасирлери талдоого алынган.

Көңүл бурганыңыздар үчүн чоң рахмат!

Диссертациялык кеңештин төрагасы, ф.и.д., профессор С. Ж. Мусаев: Рахмат. Суроолорго өтсөк. Кимде суроо бар?

Ф.и.д., доцент Ч.С.Тулеева: Менде эки суроо бар. Айтыңызчы, ДТСТИ фонологиялык каражаттар менен кандай сүрөттөсө болот?

2. Англис жана кыргыз тилдериндеги ДТСТИ интонация аркылуу кандай айырмачылыктары бар?

Изденүүчү Алишова М.К.: Сурооңузга рахмат! Сейрек кездешсе дагы тыбыштар аркылуу сүрөтөөгө болот. Тектеш эмес тилдердеги интонацияда айырмачылыктар бар.

Ф.и.д., профессор Кадырбекова П.К.: 1. Концепт менен түшүнүктүн ортосундагы айырмачылыктарды айтып бериңиз? 2. ДТС менен семиотиканын кандай байланышы бар?

Изденүүчү Алишова М.К.: Сурооңузга чоң рахмат! Концепт түшүнүк, сөз, маани, мазмун, маңыз, денотат, коннотат ж.б. терминдери мн тыгыз байланышта. Акыркы мезгилдерде тилчи окумуштуулар концепт мн түшүнүк терминдерин ажыратып кароо маселеси белгиленди. (Бабушкин А.П.)

Николай Николаевич Болдырев «концепт» жа «түшүнүк» терминдери ар башка, бири-бирине окшошпойт, эгерде түшүнүктөр өзүнүн көлөмү мн айырмаланса, түшүнүккө бириккен бир же бир нече предметтердин өз ара айкашкан жыйындысынынар кандай белгилери мазмун катары каралат. Концепт түшүнүктүн мазмуну, ошондой эле маанини түшүндүрүүчү бөлүгү, сөздүн маңызы, түпкү мааниси, төркүнү(смысл) менен дал келет деп болжойт.

Биздин көз карашыбызда бул терминдер бири-биринен айырмаланышат. Концепт түшүнүктөн да кеңири, түшүнүк концепттин структурасына анын компоненти катары кирет. Концепт негизи – сублогикалуу. Концепттин мазмуну өзүнө жөнөкөй, «жупуну» да түшүнүктүн мазмунун камтыйт, бирок аны мн эле чектелип калбайт. Структурасына кирген, аны мн айкашып

жаралган лексемалардын көптөгөн коннотативдик элементтеринин баарын камтыйт. Концепт жана түшүнүк бири-бирине дал келбейт, ошол эле учурда өз ара байланышкан кубулуштар.

Мисалы «арча» түшүнүгү бактан айырмаланып тураган, жалпы дүйнө таанымдык, түшүнүк белгилерге ээ: 1) бак, 2) жалбырагы жок; 3) майда жашыл бутактуу, 4) жайы кышы жашылданып турат.

Ал эми «арча» концептинде ушул эле белгилер кирет жана алар менен катар адамдын кызыкчылыгын чагылдырган символикалык элестөөлөрү актуалдашат. Кыргыз элинин дүйнө таанымында арча – ыйык бак, улуттун дүйнө таанымында узак жашоону, тазалыкты чагылдырган символ. Кыргыз элинин кабылдоосунда, элестөөлөрүндө өзгөчө образдарга ээ. Ал тазалыктын, узак өмүрдүн, чын ден соолуктун, бекемдиктин символу катары колдонулат. Терс жаман нерселерден коргойт. Салт бча арча түтөтүү менен ар кандай балээлерден, кырсыктардан, терс көз караштан сактайт, жакшы аураны түзөт. Арча менен аласташат. Арчадан бешик жасалат.

Издөнүүчү Алишова М.К.: 2. ДТСтти берүүдө семиотика активдүү катышат, тыбыш тамгадан баштап текстик денгээлге чейин. Мисалы: асманда булут болсо жамгыр жаайт, кун кызарып батса эртенки кун ачык болот дегенди бул белгилер аркылуу билебиз. Ар бир чыгарманын ичинде адабий семиотикалык каражаттар бар, буга чейин семиотиканы субъективдүү көрүнүш деп окумуштуулар көңүл бурушпай келген, соңку кезде анын объективдүү экендиги дадилденип, бул багыттагы изилдөө иштери улантылууда (Ч.Моррис, Ч.Пирс). Өзгөчө эпосто бул маселе чоң роль ойнойт жана анда көптөгөн семиотикалык каражаттар бар. Семиотикалык белги болуунун 3 критерийи бар: а) дисембодимент; в) сингуларити; с) арбитрарность.

Ф.и.д., доцент Сагымбаева Б.: 1. Тилдик системага стилистикалык каражаттар киреби? 2. Ыссык Көл областында “Манас” эпосунун айтылышынын өзгөчөлүгү эмнеде?

Издөнүүчү Алишова М.К.: Сурооңузга чоң рахмат. Ооба кирет. Эпостун айтылуусу Ысык – Көл регионунун типтүү айтылуусу, бул стиль өлкөнүн башка региондоруна да таркаган. Мисалы: Балыкооз, Музооке, Тыныбек, Сагымбай, Саякбай аркылуу ж.б.

Ф.и.д., доцент Жумалиев С.С.: 1. Кыргыз коомунун дүйнөнүн тилдик сүрөтү англис коомунун дүйнөнүн тилдик сүрөтүнөн айырмасы эмнеде? 2. Ушул айырмачылыктар кандай тилдик каражаттар аркылуу берилет?

Издөнүүчү Алишова М.К.: Сурооңузга рахмат! Биринчиден англис жа кыргыз тилдери тектеш эмес тилдер болгондуктан, алардын тилдик каражаттары дагы

айырмаланат. Экинчиден дүйнө кабыл алуу түшүнүктөрү башкача. М. Британ маданиятында күтүүсүз келген мүшкүлдөн, кырсыктан сактоочу тумар катары аттын такасын жогору каратып үйдүн сырткы эшигине илип коюшат.

Кыргыз маданиятында бакытты балалуу болууда деп түшүнүшөт, ал эми англичандар байлыкты бакыт деп түшүнүшөт.

Издөнүүчү Алишова М.К.: 2. Фонемадан баштап текстик деңгээлге чейинки тилдик каражаттар аркылуу берилет.

Ф.и.д., профессор Садыков Т.: 1. Ушул тема боюнча түркологияда кандай изилдөөлөр бар? Эки тилдеги фоностилистиканын өзгөчөлүктөрү кандай?

Издөнүүчү Алишова М.К.: Сурооңузга рахмат! Кыргызстанда когнитивдик лингвистиканын калыптанышы профессор З.К.Дербишеванын ысымы менен байланыштуу каралат. Анткени анын эмгектеринде кыргыз тил илиминде алгачкы жолу когнитивдик лингвистиканын терминологиялык базасы колдонулган.

Кыргыз тилинде дүйнөнүн тилдик сүрөтүнүн изилдениши салыштырмалуу жаңы илимдерин катарын толуктап, бул багытта бир катар илимий изилдөөлөр жүргүзүлгөн.

З.К.Дербишева «Кыргыз лингвомаданиятындагы негизги концепттер (Ключевые концепты кыргызской лингвокультуры)» деп аталган илимий монографиясында кыргыз тилиндеги негизги концепттерди алардын аткарган функциясына карата:

1. турмуш-тиричилик концепттери (өмүр, өлүм, ажал);
2. социо-маданий концепттер (каада-салт, аш-той);
3. антропоморфтук концепттер (бала, аялзат, тууган-урук);
4. табият концепттери (тоо, жылкы);
5. улуттук маданий концепттер (бата, сөз, арбак);
6. руханий, адеп-ахлактык концепттер (абийир, ар-намыс, адамгерчилик, ынтымак),
7. руханий-психологиялык концепттер (кут, бакыт, арман) өңдүү концепттерге бөлүштүргөн [Дербишева 2012 :30].

Кийинчирээк профессор К.З.Зулпукаров, профессор М.Ж.Тагаев, профессор Г.А.Куттубаевалардын жетекчилиги астында когнитивдик изилдөөлөр пайда болду. Атап айтканда, окумуштуулар Г.А.Мадмарова көркөм чыгармалардагы маданий аралык концептер, Э.Т.Төлөкова «бала», Ы.А.Темиркулова «көз», «бет», Г.Н.Коротенко, Н.Сардарбек кызы «жан», Л.В.Иванова «мекен», О.Д.Тихоненко «кайгы-сүйүнүч», А.Р.Бутешова «жашоо», А.Б.Мацута «сулуулук», Г.А.Абыканова «суу», А.Н.Сыдыков «этнолингвистика», Б.Б.Нарынбаеванын универсалдуу, макро жана

микрoкoнцептерди, А.А.Калмурзаева диний концепттерди талдоого алышкан. Ал эми С.Б.Эргешова менен А.Абдулатов кыргыз тилиндеги паремияларды когнитивдик лингвистиканын өңүтүнөн изилдешсе, П.К.Кадырбекова «Маданият аралык коммуникациянын лингвомаданияттык аспектилери (кыргыз жана немис тилдеринин материалдарынын негизинде)», Г.Ш.Абдразакова «Дүйнөнүн кыргыз тилдик сүрөтүндөгү «суу», «тоо», «жер» концептери» аттуу илимий иштерин, У.Ж.Камбаралиева «Концептуалдык дүйнөнүн сүрөтүндө темпоралдык категоризация (орус жана кыргыз тилдеринин мисалында)» темасында докторлук диссертацияларын коргошкон. Демек, мындай эмгектер кыргыз тил илиминде бул багытта изилдөө иштеринин бир кыйла жандангандыгынан кабар берет. Ал эми Казахстанда Галия.М.Далабаева, Ф.М.Ержанова (казак тилдик дүйнө сүрөтүндөгү баалуу концепттерди изилдеген).

2. Изденүүчү Алишова М.К.: Ал эми экинчи сурооңузга төмөнкүдөй жооп бермекбиз. Дүйнөнүн сүрөтүн кабылдоодо тилдик иерархиянын ар бир деңгээлинин өзүнүн актуалдашуу жагдайлары, ролу бар экендиги талашсыз. Маселен, вербалдык маалыматтын эмоционалдык өзгөчөлүктөрүн көрсөтүүдө же чыгармадагы ритмди, рифманы берүүдө тилдик башка бирдиктер менен катар эле фонологиялык, фонетикалык каражаттар чоң ролду ойнойт. Англис тилинде фонологиялык өзгөчөлүктөрдүн бири болгон сүйлөмдүн бир өңчөй мүчөлөрүн, багыныкы сүйлөмдөрдүн катар келиши англис тилине гана тиешелүү жогору көтөрүлгөн тон менен гана айтылат, үндүн секирик менен айтылышы байкалат.

Фонетикалык стилистиканын маселелери көркөм тексттерде өзгөчө актуалдаша тургандыгына байланыштуу англис фольклордук чыгармасы “Кентербери жомокторундагы” ассонанс, консонанс жана аллитерациянын көркөм каражат катары аткарган кызматтарын мисал келтирүүгө болот:

When we comeback again from Canterbury.
And now,the more to warrant you’ll be merry
I will myself,and gladly,with you ride
At my own cost, and I will be your guide
But whosoever shall my rule gainsay [55].

Келтирилген мисалдан көрүнгөндөй, англис тилиндеги эпикалык чыгармалардан кыргыз тилиндегидей рифма, ритм, уйкаштыкты аз жолуктурабыз, анткени алардын басымдуу көпчүлүгү ак ыр формасында

жазылгандыгын көрүүгө болот. Мындай өзгөчөлүктөр Байрондун, Шекспирдин да ырларында да кездешет.

“Манас” эпосунда болгон бардык поэтикалык ыкмаларды, элдик оозеки чыгармачылыктын бардык жанрын камтыйт. “Манас” эпосунда аллитерациянын жыштыгы, башкы жана ички аллитерация, анафоралык аллитерациялар, ассонанстар басымдуулук кылат. “Манас” оозеки түрүндө сакталгандыктан, ар бир ырдагы башкы саптын муундарына басым түшүп айтылган, аллитерацияны жана ассонансты колдонуу менен ритмикалык ыргак түзүүгө жана мелодикалык уккулуктуулукту түзүүгө өбөлгө түзгөн, мындай ыкма ырды обондук үнгө салып айтууда чоң роль ойногон. Аллитерацияны, ассонансты англис тилине которууда башка стилистикалык каражаттардын жардамы менен, ошондой эле эпифоралык фразалык кайталоо менен толукташкан:

Аарынын күчү бал менен

Айымдын күчү кан менен.

Булуттун күчү жел менен

Буудандын күчү тер менен. [Манас]

*Bees grow strong on the honey **they get**,*

*Wives are strong with khans **they get**. Clouds move with the winds **they get***

*Horses grow strong with the sweet **they get**. [коморгон У. Мей]*

Метафоникалык кайталоо ритмикалык жана синтагматикалык жактан күтүүсүз алмашууларга алып келет. Бул, бир жагынан, ырдын динамикасын көрсөтсө, экинчиден, жаңырык сегменттеринин кайталоосуна жол бербейт. Андан сырткары эпикалык жанрда жандуу кепке тиешелүү болуп, андай кубулуштар көп кездешет. Маселен, Коңурбайдын Мааникерди өкүм менен сураган эпизоддо метафоникалык кайталоо кезигет.

Мусулмандын төрөсүн,

Менден өйдө көрөсүң.

Бейжайлыгым кармаса,

Бекер жерден өлөсүң!

Мааникерди бербесең,

Балакетти көрөсүң! [№4910:1126. 3-б.].

Muslim's leader this Manas

You place higher than me

If you don't spare me **this offence**

Then my sword will send you **hence!**

Make me a present of Maaniker

Ф.и.д., профессор Зулпукаров К.З.: 1. Котормодогу ДТСтин түп нуска менен дал келеби? Дал келбесе эмне маселе? 2. Семиотикалык анализди ишиниз менен кандай байланыштырдыңыз?

Издөнүүчү Алишова М.К.: Сурооңузга рахмат! Адекваттуу дагы, адекватсыз да учурлар кездешет, анткени орток (мето язык) тилдин таасиринен улам, бирок котормонун бардык ыкмаларын колдонгон. Жогоруда жооп бергендей, мисалы, эквивалентсиз лексиканы которууда графикалык котормо транслитерация, транскрипция азыраак колдонгон. Кыргыз элинин менталдык өзгөчөлүгүн туюндурган сөздөр айрым жерлерин которулбай калган жагдайлар бар. Балким мындай жагдай У.Мейдин котормочу катары акындык чыгармачылык потенциалы сактаган.

Ф.и.д., профессор Атакулова М.А.: Дүйнөнүн тилдик сүрөтү боюнча кайсы илимпоздор иштешкен, кимдин аныктамасына таянасыз?

Издөнүүчү Алишова М.К.: Сурооңузга рахмат! “Дүйнөнүн физикалык сүрөтү” деген термин алгачкы 20-кылымдын башында Г.Герц тарабынан колдонулган. Кийинчерээк аталган термин Л.Витгенштейн “Логика-философиялык трактатында” колдонулса, ал эми тил илиминде алгач Л.Вайсгербердин изилдөөлөрүндө кезигет.

Дүйнөнүн сүрөтүнүн лингвистикалык концепциясынын өнүгүшүндө В. Фон Гумбольдт, Э. Сепир, Б. Л. Уорф, А. А. Потебня сыяктуу окумуштуулардын эмгектери импульс катары кызмат кылды. Ал эми ХХ кылымдын 60-жылдарында Г.А.Брутян, Г.В.Колшанский, Р. Й. Павлиёнистердин эмгектеринен изилдөө иштери башат алган десек жаңылбайбыз. Аталган мезгилде бул түшүнүктүн алгачкы аныктама-түшүндүрмөлөрү, изи Л. Вайсгербер дүйнөнүн сүрөтүн түзүүдө тил өзгөчө мааниге ээ экенинин белгилеп, Гумбольдттун дүйнөнүн сүрөтү тууралуу теориясынын негизинде дүйнөнүн тилдик сүрөтү (Weltbild der Sprache) теориясын сунуштаган [Вайсгербер 1993:232].

Ф.и.д., профессор Мусаев С.Ж.: 1. Англис жана кыргыз тилдердеги ДТСтердин кандай окшоштуктары жана айырмачылыктары бар? 2. Ошол окшоштук жана айырмачылыктар кандай тилдик каражаттар аркылуу берилет?

Издөнүүчү Алишова М.К.: Сурооңузга размат! Кыргыз аялзатына тиешелүү болгон сапаттарды англис маданиятынан да да көрүүгө болот. Маселен, дээрлик баардык аялдарга тиешелүү болгон эне болуу бактысын самоо, анын аял үчүн баалуулуктардын алдыңкы сабында туруусу анын адамзаттык баалуулук экендигинен кабар берет. Бирок уул бала же кыз баланын төрөлүүсүнө кыргыз маданиятындагыдай айырмалуу мамиле жасалбайт. Б.а., кыргыз маданиятында уул бала - бул мураскор катары

бааланса, англичандар үчүн айырмасы жок. Ал гана эмес, айрым бир адамдар карыган чагында (өлөр алдында) байлыгын мышыктарына, иттерине мурас катары калтырышкан фактылар деле кездешет.

Издөнүүчү Алишова М.К.: 2. Эки тилде тең ДТСТИ фонетикалык, морфологиялык, лексикалык, стилистикалык жана филологиялык (адабий), семиотикалык каражаттар аркылуу берүүгө болот.

Отурумдун төрагасы, ф.и.д., профессор А. Н. Сыдыков: Анда эмесе талкууга өтсөк. Кимде кандай пикир бар?

Ф.и.д., профессор Садыков Т.: М.К.Алишованын аткарган докторлук диссертациясы кыргыз тил илиминде изилдөөнүн кеңири объектисине алына элек дүйнөнүн тилдик сүрөтүн англис жана кыргыз тилдеринин негизинде кыргыз рухунун туу чокусу болгон “Манас” эпосунун стилдик, семиотикалык бирдиктерин, кубулуш-өзгөчөлүктөрүн салыштырып иликтөөгө алынып жатышы иштин теориялык жана практикалык жактан актуалдуулугун толук айгинелеп турат. Диссертацияны толук бүткөрүлгөн илимий эмгек деп эсептейм коргоого сунуштоого болот.

Ф.и.д., доцент Кенжебаев Д.О.: Бул изилдөөнүн негизинен “Манас” лингвопоэтикалык анализ жасоо менен бирге эпостогу берилген концептерди табуу жана аларды талдоонун негизинде которуу процессинде котормо категориясынын кандайча иштешин билүү, толук негизделип жогорку чеберчиликте ырааттуу алгачкы жазылган эмгек. Масштабдуу төрт теманы бир эмгекке сыйдырып салыштыруу өзү эрдик, деп ойлойм, бул эмгектин алкагында далай докторлук, кандидаттык иштер жаралат. Келекчекте тил илимине, котормо таануу илимине эң баалуу булак боло алат. Ошондуктан коргоого сунуштайм.

Ф.и.д., профессор Кадырбекова П.К.: Менин оюмча, диссертациянын экинчи, үчүнчү, бешинчи баптарында илимий-теориялык жана практикалык мааниге ээ болгон орчундуу маселелер чечилген.

Убагында эскертүүлөрдү бергенмин, абдан чоң. Семиотика бир жагынан “Манас” эпосунун котормосу, ДТС, ДКСтини ачып берүүгө аракет кылып жүрөт. Фразеологиялык текст, дискурс баары камтыган. Жылкы, аял концептеринде жалпылыктары менен айырмачылыктары толук жыйынтыкта чагылдырылган. Бул диссертанттын кыргыз тил илимине кошкон чоң салымы деп эсептейм. Ал эми коомдо аялзатына татыктуу маани берилбей келет. Кыргыздарда “төркүн” деген концепт бар, жөн эле бара албайт, орду, мааниси кыргыз маданиятында терең. Анан “Бала” концептин лексикалык каражаттарды талдоого кошконсунар, өз алдынча 4-бапка киргизсеңер болмок.

Семиотикага Ч.Пирс, Ч.Моррис анан дароо эле З.Караева жана “Семиотика жана котормо” илимий мектепке өтүп кетесинер, ортодо орус окумуштуулары жөнүндө бир аз айтсаңар болот. Анткени диссертациянын материалдарын салыштырма типология боюнча дүйнөнүн тилдик сүрөтүн изилдөөдө лингвистикалык, лингвостилистикалык, филологиялык жана семиотикалык талдоолорду концептологиялык деңгээлде жана котормонун негизинде иликтөө иштин баалуулугун айгинелейт. Диссертациянын темасы актуалдуу, аткарылган жоболор ишенимдүү, толук бүткөрүлгөн иш катары коргоого сунуштайм.

Ф.и.д., доцент Сагымбаева Б.: Иштин коргоого коюлуучу негизги жоболору бул илимий иштин өзгөчө натыйжалары, изилдөө канчалык пайдалуу экендигин жана анын мааниси кандай экендигин көрсөткөн тыянактар ынанымдуу мисалдар менен тастыкталган. Ошентсе дагы 1, 6, 9 жоболорду кайрадан карап коюу керек. 2-3-баптарды бириктирип коюуга болобу. Жалпы корутундунда иштин коргоого коюлуучу негизги жоболорун аягында жокко чыгарылышы же ырасталышы керек даана чагылдырылган. Иш докторлук диссертацияга УАКтын койгон талаптарына жооп берет жана докторлук диссертация катары ийгиликтүү корголсо, салыштырма тил илимине чоң салым кошо алат деп эсептейм. Диссертациялык ишти коргоого сунуш кылам.

Ф.и.д., профессор Зуллукаров К.З.: Рахмат, мен диссертация менен толук тааныштым, азыркы мезгилде эң керектүү, ыраатуу илимий эмгек жаралганына кубанычтамын. Темасы актуалдуу, зарыл. Анча мынча мүчүлүштүктөр оңдолуп, иреттелинди.

М.К.Алишованын аткарган докторлук диссертациясы тил илиминде изилдөөнүн кеңири объектисине алына элек дүйнөнүн тилдик сүрөтүн англис жана кыргыз тилдеринин негизинде иштелип чыгышы бул илимий баалуулугунун артыкчылыгын билдирет. Лингвистикалык аткарылган алгылыктуу жыйынтыктар чыгарылган.

Дүйнөнүн тилдик сүрөтүн салыштырып иликтөө тил илиминде теориялык жактан зор мааниге ээ, тактап айтканда, автордун аткарган иши салыштырма тил илими тармагына өзүнүн салымын кошо алат десек жаңылышпайбыз. Ошондуктан коргоого сунуштайм.

Отурумдун төрагасы, ф.и.д., профессор А. Н. Сыдыков: Бүгүнкү жыйында Алишова Махабат Култаевнанын “Англис жана кыргыз тилдеринде дүйнөнүн тилдик сүрөтүн салыштырып изилдөө (көркөм, стилистикалык тилдик каражаттардын негизинде)” аттуу докторлук диссертациясы боюнча

ЖАКтын докторлук диссертацияларга койгон талаптарына жооп берет жана ачык коргоо сунушталсын деген пикирлер айтылды.

Эксперттик комиссия корутунду пикиринде диссертациялык ишке жетектөөчү мекеме катары Ош мамлекеттик университетинин Дүйнөлүк тилдер жана маданият факультетинин роман-герман филологиясы кафедрасын, биринчи расмий оппонент катары 10.02.19 – тилдин теориясы адистиги боюнча ф.и.д., профессор Ч. К. Найманованы, экинчи расмий оппонент катары 10.02.20 – тектештирме-тарыхый, типологиялык жана салыштырма тил илими адистиги боюнча ф.и.д., доцент Ш.Кадырованы, үчүнчү расмий оппонент катары 10.02.01 – кыргыз тили адистиги боюнча ф.и.д., профессор И.Абдувалиевди сунушташкан. Ушулар менен макулсуздарбы, каршы эмессиздерби.

Ф.и.д., профессор Т.Садыков: Каршы эмеспиз, бекитилсин.

Диссертациялык кеңештин төрагасы, ф.и.д., профессор С. Ж. Мусаев: Анда ушул сунуштарды колго салсак.

Макул – бир добуштан, каршы – жок, калыс – жок.

Диссертациялык кеңештин төрагасы, ф.и.д., профессор С. Ж. Мусаев: Коргоосу 21-май, 10:00гө белгиленет.

И.Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университети жана К.Карасаев атындагы Бишкек мамлекеттик университетине караштуу филология илимдеринин доктору (кандидаты) окумуштуулук даражасын коргоо боюнча түзүлгөн Д 10.19.594 диссертациялык кеңешинин отурумуну

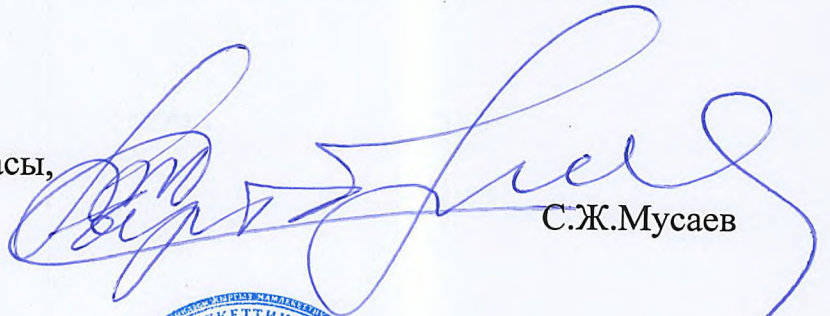
ТОКТОМ КЫЛАТ:

2.1. Изденүүчү Алишова Махабат Култаевнанын “Англис жана кыргыз тилдеринде дүйнөнүн тилдик сүрөтүн салыштырып изилдөө (көркөм, стилистикалык тилдик каражаттардын негизинде)” аттуу 10.02.20 – тектештирме-тарыхый, типологиялык жана салыштырма тил илими адистиги боюнча филология илимдеринин доктору окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациялык иши ачык добуш берүүнүн негизинде алдын ала коргоодон өтүү деп эсептелип, ачык коргоого сунушталсын.

2.2. Диссертациялык ишке жетектөөчү мекеме катары Ош мамлекеттик университетинин Дүйнөлүк тилдер жана маданият факультетинин роман-герман филологиясы кафедрасы, биринчи расмий оппонент 10.02.19 – тилдин теориясы адистиги боюнча ф.и.д., профессор Ч.К.Найманова, экинчи расмий оппонент 10.02.20 – тектештирме-тарыхый, типологиялык жана салыштырма тил илими адистиги боюнча ф.и.д., доцент Ш.Кадырова, үчүнчү расмий

оппонент 10.02.01 – кыргыз тили адистиги боюнча ф.и.д., профессор
И.Абдувалиев бекитилсин.

Диссертациялык кеңештин төрагасы,
ф.и.д., профессор

С.Ж.Мусаев

Диссертациялык кеңештин окумуштуу катчысы,
ф.и.к., доцент

С. К.Каратаева

